

Els pàrids revolucionats

Jesús R. Jurado ⁽¹⁾

No fa molt de temps que ni la genètica, ni les subvencions ni els crèdits, corrien com ara, com els torrents de muntanya. No fa molt de temps que els massa proclius a crear noves formes i subespècies, eren titllats d'exagerats o visionaris, encarregant-se la ciència oficial, de desacreditar-los. Tot això ha canviat: els coneixements genètics actuals han facilitat les revisions en profunditat i altres conceptes han fet que els canvis en les classificacions es succeeixin a velocitats vertiginoses.

Ara, entre molts d'altres, són els Pàrids els que tenim pendants que s'aclareixin a les múltiples cúpules ornitològiques i acabin d'acceptar els canvis. Encara pareix que era ahir quan la família Paridae englobava a més, els remízids i els egítalids, que avui tenen família pròpia; i fins fa no-res l'esmentada família dels pàrids, només contenia un sol gènere: *Parus*. I així va ser almanco fins 1996, any de la publicació al *Journal of Avian Biology*, del treball de B. Slikas, F.H. Sheldon i F.B. Gill, que du per títol "Phylogeny of Titmice

Parus ater. foto: P.Garcias

(1) jrjurado@telefonica.net

(Paridae): Estimate of relationships among subgenera based on DNA-DNA hybridization". En aquest treball es reorganitza la família del Pàrids i on havia sols el gènere *Parus* (Linné 1758), ara, a més de *Parus*, es proposen cinc gèneres "nous": *Poecile* (Kaup 1829), *Periparus* (Sélys-Longchamps 1884), *Lophophanes* (Kaup 1829), *Cyanistes* (Kaup 1829) i *Baeolophus* (Cabanis 1850), dels quals els quatre primers són a Europa i a Espanya, repetim, a més de *Parus*. Com veieu per les dates de descripció i publicació, no són noms nous sinó que fa molt de temps varen ser creats com a subfamílies o gèneres, per diferents autors, en diferents intents de classificar millor aquesta enrevessada família. Avui els avenços de la genètica, els han donat la raó i surten de bell nou, a la palestra.

Pel que fa a l'Arxipèlag nostre, seguint l'Estatut de l'Avifauna Balear, són tres les espècies que figuren: el Ferrerico petit, *Parus ater*, que ara serà *Periparus ater*, el Ferrerico blau, *Parus caeruleus*, que serà *Cyanistes caeruleus* i el Ferrerico, *Parus major*, que és l'únic que queda amb el mateix nom. L'autor d'aquestes línees, no tan seriós com l'Estatut oficial, ha volgut afegir encara dues espècies més, degut a que s'han produït algunes observacions d'elles -sense homologar-, a les nostres terres que, qui sap!, algun altre pic es poden repetir i ser homologades com ja ha passat amb altres espècies en principi rebutjades i avui acceptades. Es tractaria del Ferrerico d'aigua, *Parus palustris* (avui *Poecile palustris*), i del Ferrerico de capell, *Parus cristatus* (avui *Lophophanes cristatus*). Aquest és el panorama.

El nom que designa al gènere *Parus* i a tots els Pàrids, ve de la paraula *parus*, originada al baix-llatí i interpretada normalment com a "portador de mala sort", la qual cosa actualment els quadra poc a aucellons com els ferrerics. Els noms nostrats com el mateix ferrerico, ferrer, ferreter, ferreret, fan al·lusió al cant d'aquests aucells que de vegades pot recordar el copejar del ferrer damunt l'enclusa. El gènere *Parus* ja figurava a les classificacions d'en Linné des de 1758.

Poecile palustris

Anem a veure aquestes espècies presents a l'arxipèlag, que l'autor, agosarat, ha pensat que tal vegada podrien ser quatre o cinc en lloc de tres: l'ordre sistemàtic ens indica que justament la primera espècie és una de les quasi més que dubtoses i no figura a l'Estatut de les Illes, *Poecile palustris*. El Ferrerico d'aigua, com l'hauríem de dir si el trobéssim,

El baró de Sélys-Longchamps, descriptor l'any 1884, del gènere *Periparus*, en una pintura de J.J. Ansiaux

seria un auell absolutament fora de la seva àrea de distribució. És una espècie també absent al País Valencià i es troba, el més a prop de nosaltres, a les regions dels Pirineus orientals. Tot i això, a l'abril de 1965, el naturalista J.D. Parrack, autor del no massa recomanable llibre *The Naturalist in Majorca*, el cita a Valldemossa. Circulen així mateix un parell de cites antigues segurament degudes a confusions en la identificació com és la del catedràtic Lluís Pou (1876). Amb tot, l'autor d'aquestes línies opina que s'ha de conèixer tot el que, bé o malament, ha estat citat.

El nou gènere emprat ara, *Poecile*, fou creat per Johann Jakob Kaup el 1829 i el nom ve del grec *poikilos*, que es pot traduir com a "tacat", "pintat" o "variatiu", i pel que fa a *palustris*, ja imagineu que és allò relacionat amb els prats. Hem d'aprofitar per dir que dels cinc gèneres nous proposats pels Pàrids, tres varen ser creats per Kaup (*Poecile*, *Lophophanes* i *Cyanistes*), així que valdrà la pena saber una mica qui era.

Johann Jakob Kaup fou un prolífic naturalista i taxònom alemany que va néixer a Darmstadt l'abril de 1803. Després de formar-se a Göttingen i a Heidelberg, començà a especialitzar-se en peixos i amfibis. Hostil a les tesis evolucionistes d'en Darwin, fou així mateix un notable paleontòleg que destacà també com a ornitòleg, mastozoòleg i botànic. Ens va deixar nombroses obres escrites i creà un sens fi de nous taxons ben vigents encara avui. Va morir l'any 1873.

Lophophanes cristatus

La següent espècie també és dubtosa i tampoc l'Estatut l'accepta. És *Lophophanes cristatus*, al que sempre li hem dit Ferrerico de capell. Als Països Catalans és considerat un resident nidificant que només manca a àrees molt desforestades. A les Illes només coneixem una citació sortida a l'Ardeola de 1969, d'en W. Gubler que diu haver vist tres exemplars a un pinar de Ternelles, anant cap al Castell del Rei, l'abril de l'any anterior. *Lophophanes* també fou creat per Kaup i la paraula composta ve a dir "Cresta notable". Si a més li hem d'afegir *cristatus*, aleshores tendrem "el crestat de la notable cresta". I que hi farem!

Periparus ater

Aquesta altra espècie, considerada Raresa a l'arxipèlag, si que surt a l'Estatut, és ara *Periparus ater*, el Ferrerico petit, tot i que a Menorca es parla també de la Primavera petita: a la zona de Maó els ferrericos són primaveres i per extensió, a tota Menorca.

El nou gènere aplicat ara, fou creat l'any 1884 pel gran naturalista i polític belga, el baró Michel Edmond de Sélvs-Longchamps (París 1813-Liège 1900). Va ser un home hiperactiu que fou diputat, senador i president del senat belga i entre altres coses, un dels més grans especialistes en libèl·lules que escrigué el seu primer treball sobre aucells i insectes als divuit anys, deixant-nos quasi cinquanta publicacions sobre aucells. Destaca així mateix la seva feina

de classificació dels passeriformes (1839), i la publicació dels seus Études de micromammalogie (1839), i de la Faune Belge (1842), dedicada als vertebrats. Les seves col·leccions són avui al Museu Nacional Belga.

D'aquest aucelló ja existeixen a l'arxipèlag més citacions, fins i tot anteriors a les homologacions dels comitès de rareses. Pensem que la primera vegada que se'l cita és al llibre del conegut metge Fernando Weyler (pare del famós general), editat el 1854. També es fan ressò de la seva presència els catedràtics Barceló i Combis (1866), que al seu catàleg afegeix "Mall. y Men. Menos común que P. Major", i Lluís Pou (1866), que l'anomena en castellà "pequeña carbonera". Al tom dels Aucells, de la Hª. Natural dels Països Catalans (1986), X. Ferrer recull una cita de dos exemplars observats sobre ametllers a Mallorca, a l'octubre de 1982. Ja en temps del nostre Anuari, apareixen al volum de 1992, tres exemplars vists a l'Olla del Torrent de Pareis, l'abril del mateix any, i al de 1993, l'única citació eivissenca d'un exemplar vist a Cala Aubarca.

A hores d'ara, hi ha tres citacions homologades, totes a Mallorca, amb quatre exemplars: un al Torrent de Pareis (1995), un altre a la Vall de Bòquer (2003), i dos exemplars al Caló d'en Monjo (2005).

El nom del gènere *Periparus* ve format per parus, que ja coneixem i del grec peri, que ve a ser "molt" o "summament", o sigui que aquest és un Parus molt parus.

Cyanistes caeruleus ssp. balearicus

El nostre Ferrerico blau també rep altres noms a Mallorca, antigament se li deia Ferreret o Blaveta i a segons quines àrees encara sentim Mongí, Mongetí, Mongeta, Monja o Guixeta, entre d'altres. El nou gènere en el que ara és inclosa l'espècie, *Cyanistes*, és el tercer dels creats per Kaup el 1829, ordenant els pàrids. El nom del gènere, derivat del grec kuaneos, que vol dir blau fosc, es complementa amb el de l'espècie, el llatí caeruleus, que és el blau clar grisós o metàl·lic, fent al·lusió a la combinació de blaus del plomatge de l'aucell. El trobarem només com a sedentari i no massa comú a Mallorca i com a accidental a Eivissa.

El Ferrerico blau illenc no és el mateix que el de la península. Allà es troba el *Cyanistes caeruleus caeruleus* i a més, al centre i al sud peninsular el *Cyanistes caeruleus ogliastreae* (abans harterti); aquí només trobem el *Cyanistes caeruleus ssp. balearicus*. Lesson va descriure la subespècie *teneriffae* el 1830, que avui ascendida a espècie, és *Cyanistes teneriffae*, mentre que la subespècie *balearicus* no es va descriure fins 1913, essent acceptada per uns i considerada irrellevant per altres, podem dir que fins fa poc, fins l'any 1993 -vuitanta anys més tard-, en que Cramp i Perrins han donat (ells també), la subespècie *balearicus* com a vàlida.

L'autor de la descripció fou l'ornitòleg i taxònom alemany Adolf von Jordans (1892-1974), una de les figures senyeres de l'ornitologia illenca: aviat, mirarem de fer una

Tres dels quatre "nous" gèneres proposats ara, foren creats pel naturalista alemany J.J. Kaup al primer terç del s. XIX

mica de biografia de dos pesos pesants plegats, Philip W. Munn i Adolf von Jordans. Mentre, haurem de dir que el Dr. von Jordans estudiant l'espècie, va triar com a holotipus, una femella capturada a Valldemossa, el març de 1913, que es conserva al museu A. Koenig, de Bonn. Hem de remarcar que a les etiquetes manuscrites que acompanyen l'esmentat exemplar, ja apareix, a baix del gènere *Parus*, el de *Cyanistes*. En von Jordans va publicar una concisa nota de la proposta a la revista especialitzada *Falco* del mateix any.

Parus major ssp. mallorcae

El Ferrerico és l'únic pàrid que no ha canviat de nom i continua essent *Parus major*, tal i com el va incloure Linné al seu *Systema Naturae* de 1758, tot i que com passa amb el Ferrerico

blau, a l'arxipèlag tenim una forma pròpia, la subespècie *mallorcae*. A la resta d'Espanya conviuen altres dues subespècies, la major major i la major corsus (Kleinschmidt 1903).

La nostra subespècie endèmica és considerada a l'arxipèlag, com a sedentària en diversos graus segons les illes. A l'igual que la *ssp. balearicus* del *Cyanistes caeruleus*, la subespècie *mallorcae* de *Parus major*, també li devem al Dr. Adolf von Jordans que la descrigué l'any 1913, amb exemplars valldemossins, essent l'holotipus un mascle adult agafat entre Palma i Valldemossa, el març de 1913.

Com ens diu el nom de l'espècie, major, el Ferrerico és el més gros de la família i rep a les Illes nombrosos noms comuns com Primavera (àrea de Maó) o Ferreret (àrea de Ciutadella i també per Orient, Alaró, Lloseta...), i així mateix Pluví, Estiverola, Picaformatges, Gorrió bardisser, Ferrer, etc.

El pàrids estan revolucionats però no són els únics. Els nous coneixements provoquen contínues i necessàries revisions que queden després reflectides als llistats capdevaners d'espècies, que s'han d'anar consultant periòdicament si un vol estar al dia dels canvis. Un d'aquests llistats és sens dubte el que devem al científic ornitòleg James F. Clements (1927-2005), que ha seguit publicant-se recollint els darrers avenços. La darrera edició, la sexta, és de juny del 2007 amb una corregenda d'octubre, i en ella es veu el que se'ns ve damunt als ornitòlegs de base, si volem anomenar les coses pel seu nom. I ho haurem de fer.